

Pomen politične teologije pri teologu Jožetu Rajhmanu

Peter Kovačič Peršin*

DOI: <https://doi.org/10.62409/czn.287>

CC BY-SA 4.0

UDK – UDC: [27-1:32]:929Rajhman J.

Potrjeno – Accepted: 10. 8. 2025 | Objavljeno – Published: 29. 10. 2025

1.02 Pregledni znanstveni članek – 1.02 Review article

Peter Kovačič Peršin: Pomen politične teologije pri teologu Jožetu Rajhmanu. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 96=61(2025), 1–2, str. 144–155

Jože Rajhman je teologijo razumel kot oznanjevalno nalogo, ki odgovarja na izzive sočasnosti, v kateri deluje. V tem kontekstu je obravnaval tudi nalogo teologije v socialistični družbi. Pri svojih analizah se je opiral na dognanja sodobne protestantske teologije. S tem je presegel tradicionalni diskurz slovenske katoliške teologije in ji ponudil metodo za njeno aktualizacijo tudi v današnjih razmerah socialne segregacije.

Ključne besede: politična teologija, politična religija, katoliški integrizem, razsvetljenjska načela svobode, enakosti in bratstva, sekularizacija.

Peter Kovačič Peršin: The Significance of Political Theology in the Work of Theologian Jože Rajhman. Review for History and Ethnography, Maribor 96=61(2025), 1–2, pp. 144–155

Jože Rajhman understood theology as a proclamatory task, responding to the challenges of the contemporary society in which it operates. Within this framework, he also addressed the role of theology in socialist society. In his analyses, he drew on the findings of contemporary Protestant theology. In doing so, he transcended the traditional discourse of Slovenian Catholic theology and offered it a method for its renewal, making it relevant also in today's context of social segregation.

Keywords: political theology, political religion, Catholic integralism, Enlightenment principles of liberty, equality and fraternity, secularization.

* Peter Kovačič Peršin, prof. književnosti in teolog, SI-1352 Preserje; p.kovacic.peršin@gmail.com – *Peter Kovačič Peršin, Professor of Literature (M.A.) and Theologian, SI-1352 Preserje; p.kovacic.peršin@gmail.com*

* * *

Jože Rajhman je s svojimi spisi presešel meje tradicionalnega katoliškega teološkega diskurza na Slovenskem. Najprej pri svojem razumevanju in podajanju teologije slovenskih protestantov, ki je za razliko od večine katoliških interpretacij afirmativna zanjo. Rajhman raziskuje in ocenjuje protestantsko teologijo avtentično, ne s stališča apologije katoliške dogme in zgodovinskih usedlin katoliške restavracije. Njegov ekumenizem je odprt sedanjim nalogam krščanskega oznanjevanja, zato odstira tiste vidike protestantske teologije, ki pomenijo aktualizacijo evangeljskega nauka na čas in prostor, v katerem se oznanja. V tem smislu je razumeti tudi njegovo teološko presojanje samoupravnega socializma na Slovenskem. Pri tem izpričuje izjemen posluh za obzorje človeka sekulariziranega sveta, za njegovo etično orientacijo in s tem za solidarnost s sočlovekom ter tudi za duhovnost, ki se razvija zunaj krščanske religioznosti. To globoko poznavanje tako protestantske misli kot tudi mišljenja sekulariziranega človeka ga je vodilo k temu, da je iskal širše odgovore na družbeno angažiranost slovenskih katoličanov, kot jih je dajala uradna pastorala slovenske katoliške Cerkve.

*

Rajhman je iz protestantske teologije prinesel v slovensko teologijo pojem »politična teologija«. Pri tem je verjetno izhajal iz teologije Jürgena Moltmanna, najvplivnejšega protestantskega teologa druge polovice 20. stoletja, ki je opredelil in uveljavil ta pojem. Moltmann je politično teologijo razumel kot »zavest o politični razsežnosti sleherne teologije, /.../ (ki) noče spolitizirati Cerkve, temveč pokristjaniti cerkveno politiko in politični angažma kristjanov« uravnavati »po meri hoje za Kristusom.« (Vitorović 2006, 266). Dojema jo kot pomarksistično teologijo, »ki je sprejela marksistično kritiko religije in skuša odgovoriti na izziv marksistične kritike družbe z aktualizacijo Jezusovega trpljenja za ubogo ljudstvo s solidariziranjem z izkoriščanim in zatiranim delom človeštva. Moltmann namreč meni, da marksistična kritika religije – pri čemer misli na kritiko religije od Feuerbacha prek Marxa do Freuda in njihovih naslednikov – ni vsebinska kritika krščanske vere in teologije, temveč funkcionalna kritika družbene, politične in psihološke vloge religije in Cerkve.« (Vitorović 2006, 267). S tem je poudaril družbenokritično razsežnost angažirane teologije, ki naj v družbi socialne segregacije, ki jo pospešuje liberalni kapitalizem, izvaja nujno potrebno kritiko njegove prakse iz stališč krščanskega etosa, kar kristjanu narekuje postava ljubezni. V tem obzorju razume in razlaga politično teologijo tudi Jože Rajhman.

Politična teologija se je pri nemških protestantih uveljavila najprej kot odgovor na pasivno držo večine nemških kristjanov do nacističnih zločinov. »Politična teologija je tako predvsem tudi teologija po Auschwitzu. Pri tem jim Auschwitz ni bil le simbol moralne in politične krize nemškega naroda, temveč še zlasti teološke krize krščanstva.« (Vitorović 2006, 268). Moltmann pri tem ugotavlja, da je pasivnost oziroma notranja emigracija nemških protestantov spričo nacističnih zločinov, za katere so vedeli, posledica meščanske mentalitete individualizma in predvsem nazora, da je vera zasebna stvar in da naj se Cerkev ne vmešava v politično življenje države. Cerkev in država sta pač ločeni področji. To stališče je v Nemčiji zacementiral že Bismarck, ko je pribil, da s pridigo na gori ni mogoče vladati državi. Etabilirana luteranska cerkev, kar je nemška protestantska bila, se je zato podredila državni politični religiji. To dejstvo je Moltmannu narekovalo, da je odprl vprašanje o nujnosti uveljavitve politične teologije v pastoralnem oznanjevanju in je hkrati začrtal in omejil obzorje njenega delovanja. Postavil je ločnico med politično teologijo in politično religijo, ki je utrjevala moč države in s tem podrejala delovanje Cerkve v službo državnim interesom.

Čeprav omenjena pojma izhajata iz protestantske teološke misli o razmerju med dvema kraljestvoma (svetnim in božjim), ju je koristno uporabljati tudi za enako napet odnos med Cerkvijo in državo v katoliškem svetu. Politična teologija izhaja iz dejstva, da se Cerkev ne more v nobenem sistemu ograditi od političnih razmer in jih v nobenem obdobju zgodovine ni mogla ignorirati, ampak mora do njih vedno zavzeti držo v skladu s krščanskim etosom, ki ga morajo verniki uveljavljati tudi v svojem družbenem delovanju. Socialni nauk katoliške Cerkve, ki je danes spet v ospredju razmišljanj o dejavni veri kristjanov, govori prav o teh nalogah kristjanov. V zgodovini je bilo poudarjano predvsem vprašanje svobodnega delovanja Cerkve v vsakokratnih političnih pogojih različnih družbenih ureditev. Tu pa prihaja v ospredje tudi vprašanje politizacije Cerkve, ki v katoliškem svetu eskalira v katoliški integrizem, v protestantskem svetu pa predvsem v podrejanje Cerkve politični religiji države.

V tem smislu Rajhman tudi v svojo teologijo uvaja pojem politična teologija predvsem, ko analizira socialistično družbeno in gospodarsko ureditev, ki naj bi razreševala socialno stisko človeštva. »V svojih socialnih enciklikah je Cerkev naredila velik razvoj, tako da je tudi v teoriji, ne samo v praksi, potrdila, da hoče hoditi za Kristusom in živeti v resnici evangeljsko. /.../ V teh spremembah miselnosti v Cerkvi glede pomembnosti sveta za njeno odrešitveno poslanstvo je igrala politična teologija vlogo korektiva teologije in prakse Cerkve. Politična teologija ni posebna veda niti pomožna veda teologije, temveč je hermenevtika, brez katere ne more biti danes nobena znanost. Zato pa more biti politična teologija družbenokritična, ko pomaga teologiji

in Cerkvi najti njun prostor v svetu.« (Rajhman 1975, 80). Politična teologija naj torej razlaga socialni nauk Cerkve v tistih vidikih, ki so bili doslej prezrti, namreč njeno prizadevanje, da postane uboga in s tem prostor za revne in zapostavljene množice. »Tako bo Cerkev spravila svet z Bogom in pomagala človeštvu, da se najde na isti poti, ki vodi k bratstvu, enakosti in svobodi ter s tem k miru.« (Rajhman 1975, 93). K temu stališču pa dodaja Rajhman tudi navodilo o pomenu svobode v Cerkvi: »Če je evangelij Jezusa Kristusa v svojih temeljih evangelij osvoboditve človeka, je politična teologija prav gotovo poklicana, da Cerkvi pomaga uresničiti evangelijski ideal. /.../ Seveda se mora zaradi tega sama osvoboditi vsega, kar jo ovira, da bi mogla delovati za resnično svobodo vsakega človeka. Pred nas sta tako postavljeni dve vprašanji. Prvo vprašanje pričakuje odgovor, kako naj uresničimo v svetu evangelij bratstva, enakosti in svobode ...« (idem, 80–81).

Uvajanje temeljnih načel francoske revolucije: égalité, fraternité, liberté v teološki diskurz predstavlja ključni obrat Rajhmanove teologije k idejam razsvetljenstva in s tem k sekulariziranemu svetu. V tem je bila prodornost Rajhmanove teološke misli enkratna. Ne odpira le dialoga s socializmom, ki naj bi kot družbenogospodarski sistem, osvobojen ideoloških oklepov komunistične vladavine, uveljavljal prav ta načela, ampak govori tudi za naš čas. Namreč, kaj naslavljaajo gesla francoske revolucije: enakost, bratstvo, svoboda v odnosu Cerkve do sveta. Cerkev se ne more več postavljati nad svetno družbo, ampak ji mora priznati enakopravnost in enakost v delu za človeka in mora tako tudi ravnati. Koncil je v konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu* to tudi storil (GS, 76, 3). Naloga hierarhije pa je, da opusti vse vidike katoliškega integritizma, in dolžnost vernikov je, da opustijo vsako senco vzvišenosti nad drugače verujočimi ali neverujočimi. Ta odnos »večvrednosti« ni le žaljiv do sočloveka, sodržavljana, saj ga odbija, ampak je v globokem nasprotju z evangelijem. Radikalno pa je to stališče tudi glede odnosa vernik do Cerkve oziroma Cerkve do vernika, kar je nevtralizirana točka, ki jo je 2. VAT skušal razrešiti, a je dejansko le odprl prostor za razpravo, ki je še danes živa. Enakost v Cerkvi zahteva tudi, da hierarhični red, ki korenini v fevdalni ureditvi, zamenja enakost med celibaterji in poročenimi, med moškimi in ženskami tudi v možnosti opravljanja cerkvenih služb. Bratstvo v cerkvi ne pomeni le bratstva v zakramentalnem in bogoslužnem življenju, pač pa tudi v socialni solidarnosti med verniki in sožitje med njimi v skladu z Jezusovim naročilom: »Po tem vas bodo spoznali ...« Glede svobode je Rajhman poudaril vprašanje svobode v Cerkvi pred vprašanjem o svobodi Cerkve v družbi. To slednje vprašanje je bilo vedno v osredju cerkvene politike. O osebni svobodi vernika v Cerkvi pa je odprto spregovoril šele 2. vatikanski koncil. Naglasil je, da je temelj osebne svobode vernika v Cerkvi v svobodi njegove vesti. Svobodo vesti je razglasil za temelj osebnega dostojanstva človeka. Rajhman pa se je

pridružil tisti skupini pokoncilskih teologov, ki so poudarili tudi svobodo v mišljenju in presojanju notranjih cerkvenih razmer. Svoboda pač vključuje tudi prostost duha, torej mišljenja in izražanja lastnih spoznanj. To svobodo še vedno ovirajo hierarhične institucije Cerkve, celo jo prepovedujejo tako teologom kot tudi vernikom. Svoboda v Cerkvi ostaja ključni moment sožitja tudi med različnimi pogledi in verskimi praksami vernikov, kar je pogoj za življenjsko vitalnost Cerkve. Rajhman v svojem spisu *Duhovno življenje in prenova* opozarja, da bo »najtežje sprejeti tezo o človekovi svobodi znotraj Cerkve in občestva.« (Rajhman 1977, 1/8). To celovito razumevanje inkorporacije krščanskega bivanja v Cerkev in svetno družbo ustrezno izraža prav politična teologija, je Rajhmanovo stališče, saj obsega širše območje kot pojem cerkveni socialni nauk.

Rajhman se s temi pogledi uvršča med najbolj prodorne teologe svojega časa in tudi še danes. Na načela francoske revolucije je npr. posredno opozoril tudi pokojni milanski kardinal Carlo Maria Martini, ko je v svojem zadnjem intervjuju poudaril, da je Cerkev za 200 let zaostala za družbenim razvojem zahodnega sveta. Torej ni upoštevala in sprejela načel demokratičnosti, ki jih je definirala francoska revolucija in so postala vodilo demokratične udružbenosti vse do danes in bodo tudi v bodoče. Opozoril je v času, ko je duh koncila začel zamirati v Cerkvi. Koncil je pač predvsem uredil razmerje med Cerkvijo in svetno družbo s tem, da je priznal avtonomijo družbe na področjih, ki so v njeni pristojnosti, in omejil svoje pristojnosti na versko področje. Podal je tudi navodila, kako naj v svetu politike ravna klerik in kako laik. Koncil je torej obrnil novo stran v pogledih na svet in priznal sekularizacijo kot proces družbenega razvoja.

Žal pa katoliška Cerkev še posebej pri nas to lekcijo jemlje prepočasi. Rajhman opozarja: »Zato imamo vedno znova pojave klerikalizma, ki je večkrat le druga beseda za politično krščanstvo. /.../ Temu početju pravimo »zloraba v politične namene«. /.../ (Kristjanom, ki zagovarjajo integrizem) pride prav sektaštvo, (da enačijo sekularizacijo in borbeno ateizacijo). /.../ Tako ustvarja Cerkev vtis preganjanega, v osnovnih človeških pravicah zapostavljenega družbenega subjekta, ki bo doživel svoj razcvet šele v drugačni družbeni ureditvi ...« (Rajhman 1985, 3/202). Ta drža danes pri nas spet oživlja, zato se Cerkev naslanja na avtoritarno politiko, ki ni prav nič krščanska, čeprav se tako deklarira. Morala pa bi v družbi, ki doživlja globoko civilizacijsko in moralno preobrazbo, delovati kot avtonomna duhovna in moralna sila. Rajhman je natančno analiziral stanje v slovenskem prostoru, ko je Cerkev tudi v procesu demokratizacije začela uveljavljati politično krščanstvo, kar je drugo ime za katoliški integrizem. Očitno ni razumela lekcije zgodovine. Katoliški integrizem je v zadnjih dveh stoletjih na Slovenskem povzročal družbeni razkol in eskaliral v bratomorno vojno. Zloraba vere v politične

namene in za strankarske interese Cerkve je najbolj trdovraten pojav klerikalizma na Slovenskem. Slovenska katoliška Cerkev še vedno s težavo vzpostavlja pokoncilsko inkorporacijo v slovensko družbo, očiščeno političnih in ekonomskih interesov in zavezano samo evangelijskemu oznanjevanju. Tako se odtujevanje med Cerkvijo in družbo le povečuje. Prav zato je Rajhman poudarjal, da politična teologija predstavlja korektiv političnemu katolicizmu, ki hoče družbo obvladovati s politično, kulturno in gospodarsko prisilo, da si zagotavlja privilegije oblasti. Politična teologija nasprotno išče le poti za razumevanje svetne družbe, da bi jo lahko nagovorila z naukom evangelija in po življenju in delovanju vernikov vplivala na moralno in duhovno preobrazbo okolja, v katerem živi. Po Rajhmanu pomeni politična teologija samo to, in ne kakršnekoli politizacije.

Toliko ob rob kritikom Rajhmanovega in Grmičevega truda aktualizirati evangelij v tedaj danem okolju slovenske zgodovine. Njuna teologija, ki se je ukvarjala z inkarnacijo krščanstva v socialistično družbo, pa je gledala predvsem naprej. Rajhman je že takrat opozarjal na dejstvo, da se bo slovenska katoliška Cerkev zaradi svoje politizacije znašla v večji stiski, kot jo je doživljala v socializmu, znašla se bo v krizi, ki jo sama pospešuje. Takole zapiše: »V prihodnosti bodo razlike med naukom Cerkve (*in družbo*) prej večje kot manjše. Tako se bo tudi vernost, ki se je že doslej oddaljevala od cerkvenega nauka, vedno bolj usmerjala glede na celostno življenjsko izkustvo. Cerkev bo v precepu dveh skušnjav. Prva skušnjava bo nedvomno vdanost v usodo, kar pomeni hkrati tudi umik iz vedno bolj odtujene svetne družbe. To pa pomeni nevarnost geta... /.../ Druga skušnjava bo skušnjava, da bi Cerkev spremenili v ideološko organizacijo... /.../ Cerkev bo mogla uiti tej skušnjavi le tedaj, če bo svojo misijonsko nalogo začela in nadaljevala v znamenju pričevanja in službe.« (Rajhman 1978 b, 4/303–304). Projekt rekatolizacije gre prav v smeri ideologizacije: mobilizirati na osnovi krščanskega fundamentalizma ideološko strumne vernike. To vnaša v družbo razdor, nikakor pa ne prispeva k oživljanju krščanske zavesti, pač pa vodi slovensko katoliško skupnost v getoizacijo.

Kakor se je politična teologija pri Nemcih razvila iz kritike molčanja nemških kristjanov ob nacističnih zločinih, je Rajhman izhajajoč iz kritike slovenskega katoliškega integritizma videl v politični teologiji možnost za prebuditev slovenskega katolicizma k preobrazbi. Izhajal je iz načela, ki je v zgodovini vedno znova pomlajalo Cerkev, da je lahko ogovorila človeka. »Teologija mora neprestano božjo besedo prevajati v razumljivo vsakokratno človeško govorico.« (Rajhman 1978 a, 37). Glede prigovorov o teologiji, ki je jemala v poštev našo klerikalno preteklost in iskala možnost za delovanje kristjanov v socializmu predvsem v prizadevanju za etični in humani obraz socialističnega sistema, pa je Rajhman citiral Grmiča, s katerim sta v tem

pogledu oralna ledino integristične zaslepljenosti pri nas: »Če bi slovenska Cerkev brezpogojno upoštevala evangelij in božjo besedo, ki jo je mogoče najti tudi zunaj njega, če bi resno prisluhnila božjemu Duhu, ki deluje na raznovrstne načine v Cerkvi sami in zunaj nje, tudi v socialistični družbi, potem bi bila sposobna, da človeku našega časa polno služi in pomaga, kakor Bog hoče – in bi bila preroška. Tudi strukture bi morala slovenska Cerkev, kolikor je le mogoče, prilagoditi strukturam svetne družbe, če že ne po obliki pa vsaj po duhu, po vsebini. V nasprotnem primeru bo nujno delala vtis tujka v našem času in prostoru.« (Rajhman 1978 c, 5/387). Koliko je bila ta teologija »socialistična«, torej, je govorila v prid ali za afirmacijo socialističnega sistema, je razvidno iz povedanega. Govorila je za afirmacijo krščanstva v družbi, ki se je znašla v procesu razkristjanjevanja. Teologinja Fanika Krajnc Vrečko, najboljša poznavalka Rajhmanove teologije, trdi: »Če je bila v slovenskem teološkem svetu Rajhmanova duhovna teologija pre malo poznana, je bila njegova družbeno etična teologija napačno razumljena.« (Krajnc -Vrečko 2019, 1/134).

Rajhman sklepa svoje razmišljanje o politični teologiji z navodilom: »Naloga politične teologije je torej, da pripravi plodna tla za novo besedo evangelija v današnjih dneh. Njena diakonija bo v neprestanem soočevanju z resničnostjo in s tem tudi v opozarjanju na znamenja časa, ki zahtevajo od kristjana in Cerkve radikalno spreobrnjenje.« (Rajhman 1975, 91). Danes mora biti njena beseda svetu pač drugačna, kot je bila v času socializma. To dejstvo Rajhman že predvideva, ko zapiše: »V pastoralni praksi ni več merodajna predvsem razodeta beseda in beseda izročila, temveč so merodajna dejstva, ki jih srečuje Cerkev v zgodovini in svetu, v katerem živi.« (Rajhman 1975, 83). Diakonija Cerkve človeku in dani družbi pa zahteva vedno in stalno spreobrnjenje od lastnih interesov k zahtevam evangelija.

Temeljno vodilo Rajhmanove družbeno angažirane teologije se glasi: »Cerkev je za ljudi, ne ljudje za Cerkev! – Cerkev ne bo več sama sebi cilj, temveč njen cilj bo vedno človek.« (Rajhman 1985, 3/206). Ta antropološka usmerjenost je temeljna značilnost Rajhmanove teologije. Rajhmanova socialna misel seveda izhaja iz družbenega nauka 2. vatikanskega koncila, a ga izraža z govorico laične sociološke stroke, s čimer ga odpira sodobnosti, da nagovarja sodobnega človeka. Družbeni nauk Cerkve aktualizira, ko ga postavlja v kontekst zgodovinskega dogajanja. Zato definira krščanski družbeni nauk skozi prizmo razsvetljskih idej o pravični družbeno politični in socialni ureditvi, kakor jo je definirala francoska revolucija z gesli: enakost, bratstvo, svoboda. Inovativen je prav v tem, da se kot prvi slovenski teolog izrecno naslanja na temeljne vrednote razsvetljenstva. S tem prisluhne mišljenju sodobnega človeka in njegovi samozavesti o lastnem dostojanstvu. Hkrati pa posredno poudarja, da so vrednote razsvetljenstva le z laično govorico izraženi aksiomi

evangeljskega nauka. To je tisti ključni moment, ki Rajhmana »definira« kot teologa, ki evangelij v njegovem bistvu približa sodobnemu sekulariziranemu kristjanu, stoječemu zunaj katekizemskih verskih predstav in moralnega nauka, vse pogostejše tudi zunaj Cerkve. V tem je napravil na Slovenskem prve korake v smer postmetafizične krščanske orientacije podobno, kot je teolog Hans Küng to storil na področju svetovnega etosa.

Rajhman s svojimi spoznanji presega meje družbenega nauka 2. vaticanskega koncila prav v razumevanju odnosa Cerkve do sveta in položaja vernika znotraj Cerkve. Ta odnos pa je ključnega pomena za možnost ogovora človeka sekularizirane svetne družbe. Koncil v konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu* cerkveno učiteljstvo še vedno pojmuje Cerkev kot svetu superiorno in ne kot del sveta: »Cerkev v moči zaupanega ji evangelija razglašča človekove pravice in priznava ter zelo ceni tisti dinamizem današnjega časa, ki te pravice povsod pospešuje.« (GS 41, 3). Sicer priznava svojo soodvisnost od zgodovinskega in družbenega razvoja, vendar ostaja čvrsto v koordinatah svojega nadnaravnega poslanstva kot nekaj bistveno drugačnega od delovanja v svetu. Rajhman pa poudarja: »Cerkev ne more iz sveta in njegovih danosti. Ko je to poskušala v stoletjih, je vedno znova spoznala, da jo čas (svet) oblikuje bolj, kot si je želela ... Na begu pred svetom je tudi ona podvržena anahronizmu časa. Najlepši (najbolj poučni) zgled so papeške socialne okrožnice od *Rerum novarum* do *Laborem exercens*. Jasno pa je pri tem, da ne more spreminjati božje v Cerkvi, čeprav se more razodevati v vsakem času drugače, vendar tako, da ostane bistvo ...« (Rajhman 1984, 3/ 211).

Koncilski dokumenti še vedno govorijo o božjem kraljestvu kot o stvarnosti, ki se udejanja zunaj sveta in zgodovine. »Ko Cerkev pomaga svetu in od njega mnogo prejema, teži edinole za tem, da bi prišlo božje kraljestvo in bi se uresničilo odrešenje vsega človeštva.« (GS 42,1). Božje kraljestvo se ne more uresničevati zunaj sveta. Da bo nastopilo po koncu časov, je teološki konstrukt. Zaživeti mora že v tem svetu in v sedanjosti po življenju vsakega kristjana. Ko je koncil oznanil avtonomijo vesti, bi se moral zgoditi prelom v razumevanju odrešenja, ki je naloga vsakega posameznega kristjana. Rajhman zato poudarja: »Skrb za zveličanje je bila prepuščena posamezniku, vloga Cerkve se je zmanjšala, povečala pa pomembnost posameznika v njej, še več skrb za zveličanje postaja poslej domena ustvarjalne in hkrati enkratne človekove bivanjske usode. Toda Cerkev ostaja še vedno v dialogu s človekom. Dialog pa ni bil in ne more biti nikoli monolog. Nujno je povezan z različnostjo nravi in mnenj, zahteva pluralnost družbe in pluralnost posameznih članov občestva. /.../ Tudi po dobrih dvajsetih letih po koncilu odseva resnica o nujnosti dialoga celo jasneje v spletu svetovnih dogodkov, ki narekujejo po svoje dialog in ga zato zahtevajo ...« (Rajhman 1984, 3/206–207). Danes se ta problem še jasneje razkriva.

Rajhman je tudi v pogledu reševanja socialnih problemov človeštva radikalen. Navaja misel škofa don Helderja Camare: »Če bodo revni postali za nas glavni predmet evangelizacije, se moramo ločiti od vsega, kar nas spominja na včerajšnji triumfalizem, privilegije in pravice. Revni bodo tudi nas spreobrnili. /.../ Vsa Cerkev se mora angažirati za boljši svet, ne le njen »boljši« del. Tudi v tem je razlika do Cerkve včerajšnjega dne, ko je poskušalo preusmeriti cerkveno prakso le nekaj gorečih skupin duhovnikov in vernikov.« (Rajhman 1975, 92). Danes bi se spričo velikih socialnih in ekoloških problemov vsi kristjani in vse krščanske Cerkve morali zavzemati za spremembo krivične družbene ureditve in vzpostavljati že znotraj sebe socialno pravičen družbeni red. Takrat bo »diakonija v neprestanem soočevanju z resničnostjo in s tem tudi v opozarjanju na znamenja časa, ki zahtevajo od kristjana in Cerkve radikalno spreobrnjenje.« V tem smislu Rajhman vztraja pri zahtevi: »Tudi strukture bi morala slovenska Cerkev prilagoditi strukturam svetne družbe, če že ne po obliki, pa vsaj po vsebini. V nasprotnem primeru bo nujno delala vtis tujke v našem času in prostoru.« (Rajhman c, 5/64).

Te Rajhmanove ugotovitve narekujejo tudi naslednja spoznanja: Ker postaja še posebej v zahodnih družbah od gmotne revščine še večja revščina mišljenja, moralne zavesti in duha, bi morali kristjani posvetiti tem problemom največjo pozornost in angažma. Prav tu pa Cerkev s svojim katekizemskim apriorizmom ne more nagovarjati današnjega človeka, kot bi bilo potrebno. Sestopiti v svet duhovne revščine pomeni sestopiti v agonijo križa sodobnega množičnega človeka. To je klic h korenitemu spreobrnjenju življenja in mišljenja.

Kakor je bil Rajhmanov pogled vedno uprt v prihodnost, ki je naša sedanjost, mora postati tudi naše prizadevanje za udejanjanje njegove vizije Cerkve v svetu kibernetizacije in globalizacije živo zavzeto. Rajhman se je s svojim delom in držo uvrstil v plejado tistih pokoncilskih teologov, do katerih je Wojtilov pontifikat zavzel odklonilno stališče, kar se je odrazilo tudi pri nas. Rezultat tega zasuka od koncila je povzročil, da je velik del katoliškega prebivalstva v Latinski Ameriki prestopil v protestantske Cerkve. V zahodnih družbah pa se je okrepil odpor do obstoječih struktur katoliške Cerkve in povzročil osip vernikov. Zato velja danes prisluhniti teologom, ki so gledali v prihodnost in delovali za prihodnost Cerkve in se niso utapljali v iluzijah o restavraciji borbene in zmagovite Cerkve. Čeprav Rajhman ni bil razumljen v svojem času, je ostal kljub odklanjanju njegovih pogledov čvrsto zavezan evangeliju. Stal je zunaj ozkega obzorja svojega okolja. Zato nas njegov glas še vedno živo nagovarja.

VIRI

Grmič Vekoslav, Rajhman Jože, *Teološka govorica in sodobni človek; Vprašanja našega časa v luči teologije, Sodobna evangelizacija*, Tinje 1978 a.

Družbeni nauk Cerkve, Pastoralna konstitucija Gaudium et spes, Mohorejava družba, Celje 1994.

Krajnc – Vrečko Fanika, *Jože Rajhman (1924–1998), duhovni in pastoralni teolog, literarni zgodovinar trubarolog*; Edinost in dialog 74, TF Ljubljana 2019.

Rajhman Jože, *Duhovno življenje in prenova*, Znamenje 1, Maribor 1977.

Rajhman Jože, *Politična teologija*; Grmič, Rajhman: *Teologija v službi človeka*, Tinje, DSM Celovec 1975.

Rajhman Jože, *Na razpotjih slovenske Cerkve*, Znamenje 13/3, Maribor 1983.

Rajhman Jože, *Sekularizirano krščanstvo*, Znamenje 8/4, Maribor 1978 b.

Rajhman Jože, *Nova pota slovenske evangelizacije*, Znamenje 8/5, Maribor 1978 c.

Rajhman Jože, *Biti v Cerkvi in s Cerkvijo. O uspešnosti sodobne pastorale*, Znamenje 14/3, Maribor 1984.

Vitorović Nenad Hardi, *Protestantska »politična teologija*; Protestantizem, slovenska identiteta in združujoča se Evropa, ured. Marko Kerševan, Znanstveni inštitut FF UL, Ljubljana 2006.

POMEN POLITIČNE TEOLOGIJE PRI TEOLOGU JOŽETU RAJHMANU

Povzetek

Profesor teologije na ljubljanski teološki fakulteti dr. Jože Rajhman je raziskoval slovensko protestantsko teologijo 16. stoletja, posebej Primoža Trubarja. Kot katoliški teolog je prvi na Slovenskem ocenjeval protestantsko teologijo afirmativno. V razpravi osvetljuje, kako je ob analizi Moltmannove teze o politični razsežnosti vsake teologije poudaril razliko med angažirano teologijo, ki izpostavlja krščanski etos, ter podleganjem teologije politični religiji, ki jo vsiljujejo totalitarni režimi. Ob primerjavi z moralno pasivnostjo nemškega protestantizma ob nasilju nacizma je nakazal na podobno držo slovenskega katoliškega integrizma. Ob tem je poudaril, da je prav v pogojih socialistične sekularne družbe teologija dolžna uveljavljati krščanska moralna načela kljub pritiskom struktur oblasti. Začrtal je jasno razločitev med politično angažirano teologijo in politično religijo, ki je namenjena utrjevanju totalitarne države. V tem kontekstu je razvijal angažirano teologijo socialne države in pri tem sledil Moltmannovemu stališču, da marksistična kritika religije ni vsebinska kritika krščanstva, pač pa kritika politične prakse in nesocialne države krščanskih Cerkva.

Posebej za slovenske razmere ugotavlja, da ima po zlomu komunističnega režima politizacija katoliške Cerkve, ki stremi k integrističnemu uveljavljanju v družbi in s tem k totalni rekatolizaciji, negativne posledice za ohranjanje avtoritarnih družbenih modelov v Sloveniji. S tem samo prispeva k negativnemu odnosu večinske družbe do krščanskih moralnih vrednot. Katoliška Cerkev mora v skladu z naukom evangelija služiti človeku v dani družbi. Cerkev ne more biti sama sebi cilj, pač pa je njen cilj vedno dobro vsakega člo-

veka ne glede na njegovo prepričanje. Ta antropološka usmerjenost je temeljna značilnost Rajhmanove teologije, ki ji je bil do konca zvest kljub nasprotovanju cerkvene hierarhije.

THE SIGNIFICANCE OF POLITICAL THEOLOGY IN THE WORK OF THEOLOGIAN JOŽE RAJHMAN

Summary

Professor of theology at the Faculty of Theology in Ljubljana, Dr. Jože Rajhman, researched Slovenian Protestant theology of the sixteenth century, especially Primož Trubar. As a Catholic theologian, he was the first in Slovenia to evaluate Protestant theology affirmatively. In the paper I highlight how, in analyzing Moltmann's thesis on the political dimension of every theology, he emphasized the difference between engaged theology, which stresses the Christian ethos, and the subjugation of theology to political religion imposed by totalitarian regimes. In comparing the moral passivity of German Protestantism in the face of Nazi violence, he pointed to a similar attitude of Slovenian Catholic integralism. At the same time, he stressed that precisely in the conditions of a socialist secular society theology was obliged to uphold Christian moral principles despite the pressures of state structures. He drew a clear distinction between politically engaged theology and political religion, which serves to consolidate the totalitarian state. In this context, he developed an engaged theology of the social state and in doing so followed Moltmann's position that Marxist criticism of religion is not a substantive critique of Christianity, but a critique of the political practice and the unsocial conduct of Christian Churches. Particularly for Slovenian circumstances, he observed that after the collapse of the communist regime the politicization of the Catholic Church, which strives for integrist assertion in society and thus for total re-Catholicization, has negative consequences for the preservation of authoritarian social models in Slovenia. In this way it only contributes to the negative attitude of the majority society towards Christian moral values. The Catholic Church must, in accordance with the teaching of the Gospel, serve the human being in the given society. The Church cannot be an end in itself; rather, its aim is always the good of every human being regardless of their conviction. This anthropological orientation is the fundamental characteristic of Rajhman's theology, to which he remained faithful until the end, despite opposition from the Church hierarchy.

DIE BEDEUTUNG DER POLITISCHEN THEOLOGIE BEIM THEOLOGEN JOŽE RAJHMAN

Zusammenfassung

Der Theologieprofessor an der Theologischen Fakultät in Ljubljana, Dr. Jože Rajhman, erforschte die slowenische protestantische Theologie des 16. Jahrhunderts, insbesondere Primož Trubar. Als katholischer Theologe war er der erste in Slowenien, der die protestantische Theologie positiv bewertete. In der Diskussion hebe ich hervor, wie er bei der Analyse von Moltmanns These zur politischen Dimension jeder Theologie den Unterschied zwischen engagierter Theologie, die das christliche Ethos hervorhebt, und der Unterordnung der Theologie unter die politische Religion, die von totalitären Regimen aufgezwungen wird, betonte. Beim Vergleich mit der moralischen Passivität des deutschen Protestantismus angesichts der Nazigewalt zeigte er eine ähnliche Haltung des slowenischen katholischen Integritismus auf. Er betonte, dass die Theologie gerade unter den

Bedingungen einer sozialistischen säkularen Gesellschaft verpflichtet sei, trotz des Drucks der Machtstrukturen christliche Moralprinzipien durchzusetzen. Er skizzierte eine klare Unterscheidung zwischen politisch engagierter Theologie und politischer Religion, die einen totalitären Staat festigen soll. In diesem Zusammenhang entwickelte er eine engagierte Theologie des Wohlfahrtsstaates und folgte dabei Moltmanns Standpunkt, dass marxistische Religionskritik keine inhaltliche Kritik des Christentums sei, sondern vielmehr eine Kritik der politischen Praxis und der antisozialen Haltung christlicher Kirchen.

Speziell für die slowenischen Verhältnisse stellt er fest, dass die Politisierung der katholischen Kirche nach dem Zusammenbruch des kommunistischen Regimes, die eine integristische Verankerung in der Gesellschaft und damit eine vollständige Rekatholisierung anstrebt, negative Folgen für den Erhalt autoritärer Gesellschaftsmodelle in Slowenien hat. Dies trägt nur zur negativen Haltung der Mehrheitsgesellschaft gegenüber christlichen Moralvorstellungen bei. Die katholische Kirche muss gemäß den Lehren des Evangeliums dem Menschen in der jeweiligen Gesellschaft dienen. Die Kirche kann kein Selbstzweck sein, sondern ihr Ziel ist immer das Wohl jedes Menschen, unabhängig von seinem Glauben. Diese anthropologische Ausrichtung ist ein grundlegendes Merkmal von Rajhmans Theologie, der er trotz des Widerstands der kirchlichen Hierarchie bis zum Schluss treu blieb.